

Отримано: 06 жовтня 2017 р.

Прорецензовано: 16 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 19 жовтня 2017 р.

e-mail: kucherenkoia@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-68-109-114

Кучеренко І. А. Проектування як методологічна платформа діяльності вчителя-словесника / І. А. Кучеренко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острого : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 68. – С. 109–114.

УДК 378.141

Кучеренко Ірина Анатоліївна,
доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри практичного мовознавства,
Уманський державний педагогічний університет імені П. Тичини

ПРОЕКТУВАННЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ПЛАТФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

У статті сконцентровано увагу на специфіці педагогічного проектування уроку, що є методологічною платформою професійної діяльності вчителя. У науковій розвідці з'ясовано сутність й особливості процесу педагогічного проектування, встановлено основні етапи педагогічного проектування, визначено особливості моделювання його змістових компонентів і структурних етапів. Схарактеризовано особливості проектувальної діяльності вчителя-словесника, окреслено способи моделювання уроку, представлено технологічну модель сучасного уроку як основної форми організації процесу навчання української мови в загальноосвітній школі.

Ключові слова: педагогічне проектування, основні етапи проектування, моделювання, власне проектування, конструювання; технологічна модель сучасного уроку української мови.

Кучеренко Ирина Анатольевна,
доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры практического языковедения,
Уманский государственный педагогический университет имени П. Тычины

ПРОЕКТИРОВАНИЕ КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ПЛАТФОРМА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ

В статье сконцентрировано внимание на специфике педагогического проектирования урока, которое является методологической платформой профессиональной деятельности учителя. В статье установлено сущность и особенности процесса педагогического проектирования, определены основные этапы педагогического проектирования (проектирование, моделирование, собственно проектирование), определены особенности моделирования его содержательных компонентов и структурных этапов. Охарактеризованы особенности проектной деятельности учителя, определены способы моделирования урока, представлено технологическую модель современного урока как основной формы организации процесса обучения украинского языка в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: педагогическое проектирование, основные этапы проектирования; моделирования, собственно проектирование, конструирование; технологическая модель современного урока украинского языка.

Iryna Kucherenko,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Practical Linguistics,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

PROJECTION AS METHODOLOGICAL PLATFORM OF TEACHER'S ACTIVITY

The article focuses on the specifics of the pedagogical design of a lesson, which is a methodological platform for the professional activity of a teacher. Pedagogical design is an important factor affecting the effectiveness of educational and cognitive activity, as it is associated with the implementation of the latest pedagogical technologies. The article clarifies the essence and features of the process of pedagogical designing, establishes the main stages of pedagogical designing – modeling, designing and actually designing. Pedagogical technology as a mechanism for developing the theory and practice of a modern lesson is created by the whole system of designing, in a holistic manner and in the interrelation of all its stages, which show how the educational purpose and methodical idea of the teacher is gradually created, developed, perfected and introduced into a real educational activity. The features of modeling of its content components and structural stages are determined. The peculiarities of the designing activity of the teacher-translator are described, the methods of modeling of the lesson are outlined, the technological model of the modern lesson as the main form of the organization of the process of teaching the Ukrainian language in the secondary school is presented. The technological model of a modern Ukrainian language lesson is a real structure created in the form of a table-abstract (or widespread abstract) that includes all the components of the content of the lesson (theoretical, practical, methodical), reflects the fields of the interrelated activity of the teacher-interpreter and student, reproducing the sequential co-operation and interaction of all participants in the educational process, the technology of its conduct. Pedagogical designing should be carried out through the harmonious application of traditional and innovative forms, methods,

techniques, means for the purpose of providing practical direction and effectiveness in the aspect of implementing an educational strategy for the future formation of a competent speaker, his own communicative competence.

Key words: *pedagogical design, main stages of designing, modeling, designing, designing; technological model of the modern Ukrainian language lesson.*

Одним із ключових і професійно важливих етапів педагогічної діяльності вчителя є процесуальний аспект підготовки до процесу навчання загалом й уроку зокрема, структурування навчально-методичного матеріалу і побудова конспекту заняття. Сучасна дидактика й лінгводидактика перспективним та найбільш продуктивним визначає процес педагогічного проектування, що створює можливості ефективного визначення майбутнього процесу проведення уроку, його структурних етапів, змістової наповнюваності, вибору форм, методів, прийомів і засобів навчання. Педагогічне проектування є важливим чинником, що впливає на результативність навчально-пізнавальної діяльності, оскільки пов'язане з реалізацією новітніх педагогічних технологій. Вирішення проблеми модернізації технології сучасного уроку української мови в основній школі лежить у площині пошуку шляхів актуального й випереджувального реагування на вимоги часу та визначення продуктивних способів педагогічного проектування, організації та керування пізнавальною діяльністю учнів упродовж навчального заняття.

Проблемі класичного попереднього планування й прогнозування того, як саме буде проводитися урок мови, що на ньому вивчати, яким чином, за допомогою яких методів, прийомів, засобів, які організаційні форми запровадити, приділяли увагу педагоги, психологи та лінгводидактики (А. Алексюк, Г. Ващенко, В. Безрукова, О. Біляєв, М. Данилов, Д. Дмитровський, Т. Донченко, Т. Ладиженська, М. Львов, М. Махмутов, В. Мельничайко, В. Онищук, І. Олійник, М. Пентилюк, К. Плиско, М. Скаткін, Л. Скуратівський, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, О. Текучов, С. Чавдаров та ін.). Нині, крім традиційного планування, якість мовної освіти залежить від розроблення, обґрунтування й упровадження проектування навчального процесу, що є предметом дослідження сучасних вітчизняних і зарубіжних учених (В. Безрукова, В. Воропаєв, Л. Гурьє, О. Лодатко, Т. Лопухіна, О. Сущенко, О. Макаренко, І. Підласий, О. Пехота, В. Поздняков, Є. Полат, О. Пометун, Т. Чернецька, В. Шарко та ін.). Теоретико-практичний аспект використання педагогічного проектування процесу навчання української мови порушували у своїх дослідженнях сучасні лінгводидакти (Л. Голодюк, Н. Голуб, І. Кучеренко, Н. Остапенко, М. Пентилюк, І. Хом'як, Г. Шелехова та ін.).

Мета статті – з'ясувати сутність й особливості процесу педагогічного проектування, схарактеризувати специфіку моделювання структурних етапів уроку; визначити основні етапи педагогічного проектування; схарактеризувати особливості проектувальної діяльності вчителя-словесника; установити способи моделювання уроку як основної форми організації процесу навчання української мови в основній школі.

Довгий час у методичній теорії та освітянській практиці використовувався традиційний підхід до підготовки уроку, а в другій половині ХХ ст. у результаті модернізації освіти утверджується технологічний підхід до навчання української мови, що вимагає від учителя адаптуватися в умовах перманентних змін змісту освіти й технології навчання, оптимізувати й удосконалити власну професійну діяльність. Це стосується педагогічного проектування сучасного уроку української мови, його теоретико-методичного обґрунтування й розробки системної цілісної взаємодії вчителя й учнів під час навчального процесу.

За лексикографічними джерелами, дефініція «проектування» (від лат. *projectus* – «кинутий уперед») означає: «1) складати, розробляти проект; конструювати що-небудь; 2) планувати, намічати здійснити що-небудь» [6, с. 592] і походить від лексеми «проект», що трактується як «план, задум організації, влаштування» [6, с. 592]; це «процес створення проекту, прототипу, праобразу майбутнього або можливого об'єкта чи стану, що передує втіленню задуманого в реальному продукті» [3, с. 2]. Як бачимо, проектування включає всі основні етапи процесу як діяльності й чітко відображає послідовну роботу вчителя щодо підготовки й проведення уроку.

Аналіз філософських, психологічних і педагогічних досліджень дозволив з'ясувати, що поняття «проектування» вживається в таких значеннях: специфічні особливості та принципи людської діяльності; метод наукового пізнання; сукупність прийомів або способів (методів), що забезпечують створення проектів здійснення різних аспектів людської життєдіяльності. Педагогічне проектування – це індивідуальна діяльність учителя, спрямована на попереднє розроблення основних елементів педагогічної ситуації або цілісного педагогічного процесу: цілей і завдань, плану, організаційних форм, методів і засобів, форм і методів контролю, корекції та оцінки результатів педагогічної роботи й учіння [7, с. 343–344]. Використання терміна «проектування» в дидактиці та лінгводидактиці пов'язане з утвердженням системного підходу й розвитком технологічного підходу до навчання. Власне розроблення основних елементів системи навчання з наступним їх синтезом в єдине ціле і є створення проекту педагогічної системи. Це процес проектування навчально-виховної системи мовної освіти, у межах якої функціонує урок української мови. Поділяючи думку Н. Остапенко про те, що педагогічне проектування – «складна багатоступінчаста діяльність, що передбачає здійснення низки логічно послідовних дій, які допоможуть наблизити розробку передбачуваних завдань від загальної ідеї до точно описаних конкретних кроків» [5, с. 41], зауважимо, що педагогічне проектування виявляється як загальне (мовна освіта), так і кон-

кретне (навчальне заняття) і може здійснюватися на рівні навчального предмета, розділу, уроку чи певного його етапу.

Під педагогічним проектуванням розуміємо системний елемент професійної діяльності вчителя, цілісний комплекс його дій, спрямованих на визначення педагогічних умов, що забезпечують ефективну навчальну діяльність на уроці, розробку ефективної технології сучасного уроку та реалізацію педагогічного проекту з метою розвитку комунікативної компетентності учнів. Контент-аналіз існуючих у науковій літературі трактувань аналізованого поняття дозволив сформулювати власне визначення терміно-елемента. *Педагогічне проектування* – це конструктивна й продуктивна діяльність учителя-словесника, що передбачає планування та побудову практики навчання мови, включає розробку інноваційної технологічної моделі сучасного уроку, передбачення основних сумісних дій педагога й учнів, визначення і конструювання етапів процесу перебігу уроку, прогнозування майбутніх його результатів, створення ідеального в теоретико-методичному плані образу уроку, здійснення та оцінка наслідків реалізації творчих методичних задумів словесника [4, с. 201].

Педагогічне проектування тісно пов'язане з сучасним технологічним підходом до мовної освіти і власне з технологією навчання української мови, адже в процесі й за допомогою проектування створюється педагогічна технологія, що забезпечує розвиток учасників педагогічного процесу. Саме тому вкрай важливе застосування педагогічного проектування як ключового складника професійної діяльності вчителя-словесника у процесі розроблення продуктивної технології сучасного уроку рідної мови в основній школі.

Крізь призму процесу навчання української мови простежуються основні складники педагогічного проектування, тобто чию саме діяльність необхідно спланувати, розробити, організувати і здійснити на уроці української мови. Відповідно до сучасного семантичного наповнення дидактичного терміна «процес навчання» визначаємо основні компоненти проектування уроку української мови – у полі діяльності вчителя й у полі діяльності учня (Рис. 1).

Рис. 1. Основні компоненти проектування процесу навчання на уроці

Проектування сучасного уроку української мови – це, по суті, змістове наповнення поля діяльності вчителя й поля діяльності учнів відповідно до сучасної парадигми мовної освіти, теми й мети уроку, на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників навчального процесу з метою створення оптимальних умов для ефективного розвитку мовної особистості кожного учня в класі, формування його комунікативної компетентності (опанування знань, формування вмінь та навичок, вироблення досвіду практичного застосування набутого) й активної самореалізації, самоутвердження й саморозвитку під час навчання.

В. Безрукова, розглядаючи педагогічне проектування як попереднє розроблення основних деталей майбутньої співдіяльності педагогів й учнів, виділяє три етапи проектування: педагогічне моделювання, педагогічне проектування, педагогічне конструювання. За висновками дослідниці, «педагогічне моделювання (створення моделі) – це розробка цілей (загальних ідей) створення педагогічних систем, процесів або ситуацій і основних шляхів їх досягнення; педагогічне проектування (створення проекту) – подальше розроблення створеної моделі і доведення її до рівня практичного використання; педагогічне конструювання (створення конструктора) – це подальша деталізація створеного проекту, наближення його для використання в конкретних умовах реальними учасниками виховних відносин» [1, с. 100]. Нам імпонує концепція вченої. Екстраполювавши цю ідею на площину інноваційної професійної діяльності вчителя, вважаємо, що педагогічне проектування сучасного уроку української мови складається з основних етапів: моделювання, власне проектування, конструювання.

Моделювання є вихідним етапом планування, на якому педагог визначає концепцію уроку, чітко формулює мету, конкретизує цілі, визначає зміст навчального заняття (теоретичний, практичний, методичний компоненти), встановлює структурні етапи уроку. Таким чином, створює таблицю-модель уроку.

Власне проектування – найбільш складний, креативний, плідний, дієвий етап відносно загального проектування, оскільки передбачає уточнення концепції та мети уроку, наповнення створеної моделі та всіх її складників, визначення ідеального теоретико-методичного образу уроку, створення і розроблення технології його проведення. Цей процес вимагає матеріальної фіксації на папері змісту й етапів уроків, форм, методів, прийомів, засобів навчання.

Конструювання – це деталізація створеного проекту відповідно до конкретного класного колективу. На етапі конструювання, що є навчальною і методичною діяльністю, необхідно адаптувати розроблену модель до реальних учасників навчально-виховного процесу, наблизити до справжніх педагогічних умов, передбачити особливості організаційних форм навчальної діяльності, методів і прийомів.

Педагогічне проектування реалізується шляхом створення різноманітних педагогічних документів і включає в себе опис майбутньої технології навчання. У дидактиці та лінгводидактиці визначають різні форми документування процесу педагогічного проектування уроку вчителем – конспект, план, таблиця, методична розробка тощо. Важливим є розроблення плану-конспекту, тематичного й календарного плану. Педагогічна технологія, як механізм розроблення теорії і практики сучасного уроку, створюється всією системою проектування, цілісно й у взаємозв'язку всіх його етапів (моделювання, проектування, конструювання), що показують, як навчальна ціль і методична ідея вчителя поступово створюються, розробляються, вдосконалюються й упродовжуються в реальне навчальне заняття.

Пропедевтичним етапом педагогічного проектування постає моделювання, що дає змогу прогнозувати й аналізувати реалізацію завдань сучасної мовної освіти, визначити концепції уроку, встановити його змістовий компонент та спрогнозувати технологію навчального заняття. Процес проектувальної діяльності вчителя повинен реалізовувати важливі стратегічні підходи до моделювання уроку української мови, впровадження яких буде сприяти підвищенню рівня знань учнів, набуттю мовних, мовленнєвих, комунікативно дієвих, практично орієнтованих умінь і навичок, а також забезпечувати необхідні педагогічні умови для підготовки учня не тільки як «носія знань», а й формування його мовної особистості, здатної орієнтуватися й пристосовуватися до нових умов спілкування, творчо пізнавати та впливати на процес навчальної, а в подальшому життєвої мовленнєвої комунікації.

Одним із традиційних підходів до моделювання уроку більшість педагогів і лінгводидактів вважає застосування плану-конспекту уроку. Нині визначають підходи до моделювання уроку з використанням макета багатовекторного плану, макета-таблиці, таблиці тощо.

Н. Голуб, висвітлюючи особливості педагогічного проектування, пропонує власне бачення процесу моделювання структури навчального заняття і визначає типову модель сучасного уроку [2, с. 69], представляючи її у вигляді таблиці (Таблиця 1).

Таблиця 1

Типова модель сучасного уроку (за Н. Голуб)

Мета	Навчальна:		
	Розвивальна:		
	Виховна:		
Тип уроку			
Етап уроку	Методи, прийоми й засоби	Змістове наповнення (текстове) уроку	Жанр мовлення

У контексті особистісно орієнтованої й комунікативно компетентісно спрямованої парадигми мовної освіти вважаємо сучасним спосіб моделювання з використанням оновленої моделі уроку української мови. Ми вводимо поняття *«технологічна модель уроку»* (Таблиця 2), під яким розуміємо результат професійно-методичної діяльності вчителя щодо проектування та моделювання уроку рідної мови.

Технологічна модель сучасного уроку української мови – це реально створена структура у вигляді таблиці-конспекту (або поширеного конспекту), що включає всі компоненти змісту уроку (теоретичний, практичний, методичний), відображає поля взаємопов'язаної діяльності вчителя-словесника й учня, відтворює послідовну співдіяльність і взаємодію всіх учасників навчального процесу, технологію його проведення. Технологічна модель уроку містить послідовні навчально-методичні педагогічні дії вчителя, чітко передбачає особливості процесу учіння учнів, визначає жанри педагогічного спілкування. Усе це в сукупності дозволить осмислювати й реалізовувати алгоритм проектування, моделювання і конструювання сучасного уроку. Такий спосіб дає змогу педагогу передбачити зміст власної педагогічної діяльності (навчання, організація й керування роботою учнів), визначити майбутню активну діяльність учнів (учіння), створити адекватні умови для формування комунікативно компетентної особистості, добирати навчально-методичний супровід реалізації гармонійного поєднання традиційного й інноваційного у практиці сучасного уроку української мови. Використання технологічної моделі уроку зумовлене діалогічністю / полілогічністю навчального спілкування і взаємодією всіх учасників навчального процесу, зміною ролі вчителя, активністю учнів, індивідуалізацією й диференціацією дидактичних впливів.

Таблиця 2

Технологічна модель сучасного уроку української мови

ТЕМА УРОКУ				
МЕТА	Навчальна			
	Розвивальна			
	Виховна			
Прогнозована компетентність (або результати)		Знання	Уміння й навички	Досвід
	Мовленнєва			
	Мовна			
	Соціокультурна			
Діяльнісна				
Методи, прийоми				
Форми навчання				
Засоби навчання				
Тип уроку				
ПЕРЕБІГ УРОКУ				
ЕТАП	Змістовий компонент			
	Теоретичний	Практичний	Методичний	
			Співдіяльність учителя й учнів	

Моделюючи поле діяльності учнів, потрібно передбачити їхні потенційні можливості та власні прагнення до активної навчально-пізнавальної діяльності. Для здійснення цього можна впровадити самомоделювання учнем власного процесу учіння шляхом використання індивідуальної таблиці для кожного школяра (Таблиця 3).

Таблиця 3

Самомоделювання навчально-пізнавальної діяльності учнем

Завдання уроку	На початку уроку	У кінці уроку	Умовні позначки
1.			«+» – достатню знаю й умію
2.			«+/-» – частково знаю й умію
3.			«?» – не знаю й не вмію
4.			«!» – хочу поглибити знання й уміння, набути досвіду

На початку уроку на етапі мотивації навчання вчитель оголошує мету й завдання навчального заняття для всіх учнів класу, а кожен школяр прогнозує власну майбутню пізнавально-дослідну роботу, в кінці уроку фіксує те, що він самореалізував. Для пришвидшення записів можна використовувати умовні позначки.

Таким чином, педагогічне проектування (моделювання, власне проектування, конструювання) сучасного уроку української мови відбувається поетапно, з поступовою конкретизацією, уточненням, деталізацією, вдосконаленням у змістовому й методичному аспекті кожного компонента технологічної моделі уроку. Педагогічне проектування має здійснюватися шляхом гармонійного застосування традиційних та інноваційних форм, методів, прийомів, засобів із метою надання практичного спрямування й дієвості в аспекті реалізації освітньої стратегії перспективного формування компетентного мовця, його власної комунікативної компетентності. Сучасне педагогічне проектування забезпечує розроблення ефективної технології уроку української мови, створює необхідні умови спільних навчальних дій учителя й учнів усього класу.

Отже, педагогічне проектування як феномен виникло в результаті взаємодії новітніх наукових тенденцій у розвитку дидактичної та лінгводидактичної теорії та інноваційної практики навчання. Процес педагогічного проектування діяльності всіх учасників навчального процесу виступає нині як стратегічна платформа нового освітнього простору початку XXI ст. і постає одним із центральних, ключових механізмів перетворення парадигми мовної освіти, педагогічної дійсності та модернізації сучасного уроку української мови. Педагогічне проектування як комплексне поняття, що охоплює моделювання, власне проектування та конструювання уроку, є вкрай важливим для розроблення теоретичних і методичних засад сучасного уроку, особистісно орієнтованого і комунікативно компетентнісно спрямованого, оскільки забезпечує цілісність навчального процесу – від вихідних позицій професійної діяльності вчителя до засвідчення результатів взаємодії учнів й учителів під час навчального заняття.

Література:

1. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) [Электронный ресурс] / В. С. Безрукова. – М., 2000. – Режим доступа : <http://didacts.ru/dictionary/1010/word/nravstvenost>. – Название с экрана.
2. Голуб Н. Моделювання як метод навчання у вищій школі / Ніна Борисівна Голуб // Вісник Львівського університету. Серія філологія. – 2010. – Вип. 50. – С. 66–72.
3. Колесникова И. Педагогическое проектирование : учебное пособие для высш. учеб. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская / под ред. И. А. Колесниковой. – М. : «Академия», 2005. – 215 с.
4. Кучеренко І. теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія / Ірина Кучеренко. – Умань : ФОП Жовтий О. О. – 2014. – 410 с.
5. Остапенко Н. Місце моделювання як методу навчання в педагогічному проектуванні (на матеріалі вищої школи) / Н. Остапенко // Українська мова і література в школі. – 2004. – № 6. – С. 41–46.
6. Сучасний тлумачний словник української мови : 50 000 слів / [заг. ред. В. В. Дубічинського]. – Х. : Вид. ШКОЛА, 2006. – 832 с.
7. Энциклопедия профессионального образования. – М. : РАО, 1999. – Т. 2. – 446 с.